

A hosszú magánhangzót az írásban vesszővel jelöljük.

Hangfokozat szerint a magánhangzók magasak és mélyek.

Magas hangok: e, ë, é, i, í, ö, ő, ü, ú.

Mély hangok: a, á, o, ó, u, ú.

Az a szó, melyben csupa mély hang van, mélyhangú szó.

Pl.: álm, ugar. Amelyben csupa magas hang van, magashang szó. Pl.: ér, ül.

Amely szóban mély és magas hang is előfordul, az vegyeshangú szó. Pl.: idő, kígyó, leány, béka. A magas hangok közül csak az ë, é, i, í, társul mély hangokkal.

Házi feladat: Írjanak ki A holló és a róka című meséből 3-3 magas-, közép- és mélyhangú szót.

1946. október 1. hete.

Általános iskola V. osztály.

A tanítás anyaga: Az emberi fejlődés korszakai.

(Olvasmánytárgyalás.)

Az emberi fejlődés korszakai. Az ősember. Mint az egyes ember életének, úgy az emberiség történetének is megvan a maga csecsemőkora. A történelem ezt a kort őskornak nevezi. Az őskor emberé tüzet, fegyvert, mesterséges eszközöket nem ismert. Erdőben s víz mellékén táplálék után járt, és folytonosan küzdött a barlangi medvével, őselefánttal, őstulokkal, hiénával a barlangért, melyet hajlékul meg kellett osztania velük. Ha legyőzte, húsukat nyersen fogyasztotta el, bőrüket ruházatnak készítette el csontból készült árral, tüvel.

Vadászott lóra, rénszarvasra, ennek agancsait eszközökké dolgozta föl. Csontszigonnyal megölte a halat. Csontokból árákat, tüket, vakarókat, fűrészeket, nyílhegyeket készített, kagylókat, állatfogakat kifűrt, felfűzte s nyakdíszül használta. Egyetlen fegyvere volt a dorong, eszköze a durva, csiszolatlan és furatlan kő és csont, melyből szerszámaikat készítette. Barlangokban lakott, de készített kunyhókat is. Sőt nagy ügyességgel szarura, mammutsontra embert, halat, állatot ábrázoló rajzot metszett, barlangja falára vörös-, barna-színű állati képet festett. E csiszolatlan kőkorszaki ember maradványait a kutatók az őállatok csontjaival vegyest találták a barlangokban. A vízmenti területen pedig kagylóhalmokban megtalálták az ősember kutyájának csontjait, orsóját, agyagedényeinek cserpeit. Az ősember ugyanazon időben a földön mindenütt egyformán élt.

A tűz megismerése és hatásai. Eközben megismerkedett az ember a tűzzel. Eleinte menekült, vagy imádatlall földre borult a tűz és képviselőe, a villám előtt. Majd megismerkedvén jótékony hatásával, maga is kezdte előállítani két darab fának az összedörzsölésével. A nagy fáradsággal szerzett tüzet tisztelte s lakóhelye belsejében őrizte. A tűz használatával az ember foglalkozásában, életmódjában nagy változás állt be. Műveltsége nagyon emelkedett.

Most már cölöpökre építette a lakását. A cölöpépítmények-

ből a víz fenekére került megkövesedett hulladék pedig elbeszéli az építmény lakójának műveltségi állapotát. A megkövesedett búza- és árpaszemek a földművelésre, a megkövesedett hálószemek hálóval való halászatra mutatnak. Az eszközök köből gondosan csiszoltak, s ez időszakot *csiszolt kőkorszaknak* nevezzük. A vadállatokat már megszelídítette az ember, háziállatokká lettek a ló, tehén, kecske, sertés. A húst, halat már nem eszi nyersen, s melléje tej, növény járult új eledelül. A cölöp-építmény lakója kövekkel kirakott sírkamrába helyezte halottjait, melléje ételt tett, tehát hitte a túlvilági életet.

Nagyon fontos volt az, hogy az ember most már az *érceket megolvaszthatta*. Beállt a fémek használatának kora. Először rézből, azután az ón és réz keverékéből szerzett bronzból készítette eszközeit, fegyvereit és olyan tárgyakat is állított elő, melyek a kényelem és fényűzés céljait szolgálták. Forma és kivitel tekintetében pedig már művészi érzékre vallanak. (Balta, szekerce, csákány, pajzs, páncél, kard, edény, gyűrű, fülönfüggő, lánc, kar- és nyakpereg, dísz tárgy stb.) Kezdetét vette a bányászat, kohászat, elterjedtebb lett a kereskedelem, fellendült a hajózás. A bronzsarló bizonyítja, hogy a *vadászat, halászat és pásztorkodás* mellé a földművelés is rendes foglalkozássá vált.

Az eddigi fémekhez járult mint utolsó, a vas. Ennek korszaka maig tart. A vas általános használata az addig kezdetleges iparűzést is fellendítette, az összes foglalkozásokat kifejlesztette. Az ősz- vagy történelem előtti kor véget ért, mert az emberiség történetét nem néma tárgyakból, hanem írott adatokból ismerjük a vaskortól kezdve.

A *foglalkozások kifejlődése* az eddig kezdetleges iparűzést is fellendítette, az összes foglalkozásokat kifejlesztette s az emberiség a történelmi korból lépett.

A véletlenül és leleményességen kívül *sokat köszönt az ősember* haladása annak, *hogy környezetét megfigyelte* és tanult tőle.

E megfigyelések alapján fejlődtek ki az egyes foglalkozások. Az ember a hal megfigyeléséből tanulta az úszást, mely a hajózásra is rávezette. A hajót a hal alakjára formálta. Egy görög ősi festményen a hajó szemekkel is van ábrázolva, hogy annál jobban hasonlítson a halhoz. Az oroszántól tanult vadászni, a gólyától halászni, a póktól hálót fonni, a bibórkagyló rávezette a festésre, a tehén a marhatenyésztésre. Elterjedt az állattenyésztés, s a pásztorkodás vette kezdetét.

A pásztor már kútat és a pusztában nyájai számára, melyektől húst, tejet, vaját kap eledelül, a gyapjút felfonja, megszövi, a szövetet tarkán megfesti. Most már bőrből, szövetből ruha készül, mely kiszorítja az őv, s a hátat borító állati bőr használatát. Az ember már igába fogta a marhát, megülte a lovat. Megfigyelte a Nap és csillagok járását. A líra, kürt, síp, esengetyű az ő találmányai. Tőle ered a költészet, körében fejlődött ki a vándorló ipar. A pásztorbot még ma is az igazgatás és hatalom jelképe (a jó pásztor keresztény eszméje); pásztor-

népek közt fejlődött ki a kereskedelmi forgalom, a pásztorok vándorló élete hozta közelebb egymáshoz a népeket. A pásztor-népből állt elő a lótenyésztéssel a lovas nép; mely mint kiváló nemes oly nagy szerepet játszott későbbben.

Elterjedt a *földművelés*, mely az eddig vándorló (nomád) embereket állandó munkára szoktatta, a föld uraivá tette s a magasabb műveltségnek alapul szolgált. Az ember a sertéstől tanulta agyarral a földből gyökeret ásni, bottal, kapával kerteszkedni; a hód megtanította csatornát ásni, fát levágni, vize-nyős talajt kiszáritani, töltést emelni. Így a sertés lett a földművelő ember első háziállatja. Az ősi orsó, bronzkori sarló, megkövesedett vagy szenesedett gabona és hüvelyesek tanúsága szerint kendertermelés, fonás, szövés, gabonatermelés ősrégi foglalkozás volt, de nagyobb jelentőségre csak a faeke használata által tett szert. Mondák szerint a földművelést sokfelé a hajózó nép terjesztette el és tökéletesítette; ez a nép terjesztette el a pásztor-nép által felfedezett szőlő művelését, hajós-nép találta fel az erjesztés módját és a kenyér készítését.

A fellendült földművelés nyomában indul az agyagipar, s ezzel az építés. A pásztor-kori sátor helyébe most a ház lép. Az ember a pásztor-tól és iparostól segített földművelő ősréktől vont faekével szántott, sarlóval aratott, barommal nyomtatott. Nyert kenyeret, gyümölcsöt, hüvelyeset; vad és háziállat húst adott. A bor jó kedvet élesztett, mely a pásztor furulyája és hárfája mellett ki-kitört; beszéde már régen kifejlődött s mesélhetett multról, jelenről és kezdetleges írásban megörökíthette tetteit a biztonságot nyújtó városi falak között.

A vallás kifejlődése. Az embernek minden fejlettségi fokán volt vallása. Az őskori ember azt hitte, hogy az őt környező életelen tárgyakban s mindabban, amitől sorsa függött, szellemek laknak. E tárgyakat tehát bálványává tette, hogy engesztelje és imádja. Bálványait a körülmények szerint változtatta, de ezek is már az ember erkölcesire, szokásaira jótékony, idomító hatással voltak, mert bennük egy felsőbb lénynek létezését elismerte. A vadászatot űző ősember életében nagy szerepet játszott a hegy, szikla, erdő, fa. A barlanglakó a hegyesűcsokon imádta bálványát és hozott neki áldozatot. Még később is hegyek az istenek székhelyei. A kőimádás sokáig és széles körben tartotta magát. A faimádás a földkerekségen mindenütt elterjedt. Gyógyfüvek, gyökerek s egyebek használatával kezdődött a bűvészet, varázslat, miben nagy szerep jutott a méregnek, s ennek révén a kigyónak.

Ép ilyen kiváló fontossága volt a víznek a halászó és vízmentén lakó népeknél. Halottjaikat vízbe temették s a víznek nagy szerepe volt a túlvilági életben is a különböző hitregék szerint. A hinduk források és jégárak szomszédságában úgy, mint sík földön a folyók mellett alapítottak templomokat és búcsújáróhelyeket, a fürdést vallási okból gyakorolták, a Gangesz vizét messze vidékre szállították, hogy bálványait azzal mossák.

Mihelyt az ember az alvás és ébrenlét közti különbséget megfigyelte, az álomban megtalálta a halál jelképét s kereste azt, aminek eltávozása a halált okozza. Megtalálta a lelket, mely madár, lepke, denevér stb. alakjában hagyja el a testet, s ennek rendes eltakarításáról gondoskodott ezután. Így keletkezett a lélek halhatatlanságának és a túlvilági élet hite, jutalmazással és büntetéssel.

A pásztor- és földművelőélettel alakultak ki a magasabbrendű valláseszmék. Az ember most már a föld és ég között keresett összefüggést s a hatalmas égi testekben, ezek szabályos mozgásában, a nagyszerű égi jelenségekben látta a hatalmasabb istenség megnyilvánulását, mely növeli a növényt s termékenyíti a földet. A földi tárgyak szerepét az égitelek vették át, így származott a csillagok imádása. Végre pedig a földművelés előrehaladott állapotában kifejlődött a természeti erők istenítése, személyesítése, szobrokban való ábrázolása.

Felső lénynek elismerése, istenben való hit tehát oly régi, mint maga az emberiség; hitetlen népet nem ismer a történelem. Sőt a sokistenhitű vallásokban is szerepel egy főistenség s benne kifejezésre jut nagyságának alapeszméje. A természeti viszonyok és foglalkozások hatása alatt a hit a különböző népeknél szertartásokban jutott kifejezésre. Érintkeztek is egymással s átvették egymás szertartásait, amelyek nekik éppen megfelelőek.

Isteneit az ember elejétől fogva a maga képére szerette alkotni; a legrégibb istenségek emberi alakúak. Ezeket az ember mindenkor külön helyen szerette imádni: barlangokban, sziklaodúokban, szabad ég alatt, költárokon áldozatot hozott nekik; terményt, állatot, sőt embert is. Később pompás templomokat épített, a szertartást pedig papok végezték. A papok magyarázták a hitregéket, végezték a varázslatot. Papok rendezték és fejlesztették tovább a vallás szertartásait s mint az emberek és istenek közt közvetítők nagy tekintélynek örvendtek, s a társadalom élén állottak.

A társadalom megalakulása. Az emberek egysüttélésének a csirája és alapja a család. A férfi vétel, vagy rablás által szerezte a feleséget s ősi szokás a nászajándék.

Az atya volt a család feje; az atya eltartója, oltalmazója, de korlátlan ura és fegyelmezője is a család tagjainak. Egyes családok közös leszármazásából alakult a törzs, közös szokásokkal, közös főnökkel. A szülők és törzsfőnök feltétlen tisztelete, az elsőszülött jogának elismerése, a sérelmek megtorlása közös kötelesség és aki ezt megszegte, földönfutó vagy szabadságvesztetté lett.

A társadalom további szervezkedése szorosan összefüggött az életmóddal, foglalkozással. Leglazább az összetartó kötelék a vadászó és halászó népeknél. A nomád pásztorkat a társulás nagyobb szüksége szorosabb kötelékkel fűzte össze. A közös nyáj közös őrzést, közös pásztort tett szükségessé. A pásztornép lovas nyílása előtérbe lépett hadiszervezetével. Véresküre ala-

pított hűséggel választott főnökének vezetése alatt szigorú fegyelem és őrszetartás segítségével legyőzte ellenfelét, ezt rabjává, földjét tulajdonává tette. A tulajdon birtok nyomán keletkezett az állandó letelepedés s ezzel az állandó földművelés. Most már a közös birtok megszűnt és lett egyéni birtok. Megindult a rendezett családi élet törvényes házassággal. A tulajdon védelmére keletkezett a határkő. A nép most már saját földjén tömörült községekben, városokban; szabályozta, rendezte az életmódot, a foglalkozásokat, melyek most már társadalmi osztályokká váltak, jogokkal, kötelességekkel, többé-kevésbé szigorúan elkülönítve egymástól. A honszerző fegyveres lett honvédő katona s a nemesség osztályává alkult. Vezére már *fejedelem*, aki népét kormányozta, háborúban vezette, fényes udvartartást rendezett be s katonáitól környezve katonai önkényuralmat alapított. Így alakult meg a földművelés elterjedésével az állam, melyben az életet már törvények szabályozták. E törvények csak a meghódított népről nem gondoskodtak, mely rabja lett a hódítónak, aki nehéz munkára szorította, szabadságától megfosztotta, sőt — büntetés nélkül — meg is ölhette.

1946. október 2. hete. *Háztartási gyakorlatok. V., VI. osztály.*
A tanítás anyaga: Anyagismertetés.

Az alábbiakban néhány mintatanítást adunk az egyes munkanemekről. Megjegyezzük, hogy a készítendő darabok helyett mást is lehet venni, amit hasonló idő alatt elkészítenek. Pl. kis terítő, tarsoly, könyvborító, uzsonnatáska, stb. egyenlő idő alatt készülhetnek, sőt ugyanazon osztályban más-más növények is készíthetők. Így különböző mintáknak, különféle alkalmazását is szemléltethetjük.

MUNKANEMEK: *Horgolás.* Első munkának vehetjük, mert alig akad olyan gyermek, aki az alsó tagozatban el ne sajátította volna, sőt a legtöbben már igen szépen horgolnak. Az egy tűvel való munka könnyebb, mint a két tűvel való kötés. Különösen gondot kell fordítani arra, hogy mintákat le tudjanak nézni.

Kötés. Egyike a leghasznosabb munkáknak. Rengeteg azon holminknak és ruhadaraboknak száma, melyeket kötéssel lehet előállítani. Meg kell tanítani a síma és fordított szemek kötését, a fogyasztást és szaporítást is.

Hálózás. Háló- (rece)-kötés, a hálóalap betöltése különféle öltéssel.

Varrás. Kézi- és gépvarrás. A varrőltések megismertetése, gomblyuk- és gombfelvarrás. Gépvarrás, gépkezelés. Meg kell ismertetni a javítómunkák minden fajtát, mert a foltos fehérnemű és ruha nem szégyen, csak a rongyos. A legegyszerűbb fehérneműdarabok varrása. Egyszerű ruha, mellény, zubbony varrása. A varrást mindig megelőzi a szabás, amit kisebbített méretben a fűzetbe, saját méret szerint valódi nagyságban ké-